

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

το τραγούδι του πατέρα

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

το τραγούδι του πατέρα

ΑΦΗΓΗΜΑ

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Στον πατέρα μου
Λεωνίδα Γρηγοριάδη
(1929-2009)

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής άδειας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία

Πεζογραφία – 479

Θεόδωρος Γρηγοριάδης, *Το τραγούδι του πατέρα*

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Διορθώσεις: Ελένη Γεωργοστάθη

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φιλμ, μοντάζ: Κέντρο Γρήγορης Εκτύπωσης

Copyright© Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)

και Θεόδωρος Γρηγοριάδης, Αθήνα 2019

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Νοέμβριος 2019

KET Γ686 ΚΕΠ 897/19

ISBN 978-960-16-8522-9

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.36.50.000,
210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

mg Η φίλη μου είπε ότι το Άγιον Όρος
διαρραβήκε στα κρηνα να πάρει απ' το πηγάδι νερό
και να του είναι βερνίκι. Ο μεταφορικός μου έκανε
απορία. Η φίλη μου ~~πάλι~~ έγραψε πάλι και
προβλεψε στον ημερολόγιό των μεταφορών μου
έπειτα ότι στον εθνικό με ένα ωραίο κείμενο
για το γύφο. Το ωραίο είναι! και το εθνικό το έγρα
ψανε άγνωστο τη βία πορτί ναυπηγείων!
Άχρηστα νοιάζονται!!

Από το εφηβικό μου ημερολόγιο (1971)

Οι γονείς μου παντρεύτηκαν το 1955, Λεωνίδα και Στεργιανή, πρόσφυγας νυμφεύεται ντόπια, από τα πρώτα ζευγάρια που έκαναν μεικτό γάμο τότε που βασίλευε ακόμη το αγεφύρωτο χάσμα ανάμεσα σε ντόπιους και πρόσφυγες, τους τουρκόσπορους και τους Θρακιώτες-Μακεδόνες. Ωστόσο το χωριό ήταν ένα εξαρχής: παλιό, κανείς δεν το θυμόταν μ' άλλο όνομα εξόν από Παλιοχώρι. Στις πλαγιές του Παγγαίου ξαπλωμένο, ανοιχτό σαν αγκαλιά διάπλατη, με θέα τον κάμπο των Φιλίππων. Μόνο δυο ρέματα τους χώριζαν, που δήλωναν τις όχθες της καταγωγής τους (τουλάχιστον αυτά γεφυρώθηκαν). Από εξακόσιες οικογένειες σε κάθε

πλευρά. Κεφαλοχώρι ονομαστό για τα καπνά (και σήμερα χωριό χιλίων κατοίκων).

Στους γάμους το γλέντι γίνεται αποβραδís στο σπίτι της νύφης, έρχονται οι καλεσμένοι με τα δώρα για να δούνε την προίκα απλωμένη από δωμάτιο σε δωμάτιο, μια συνήθεια που με παραξένευε καθώς έβλεπα τόσα πράγματα της καθημερινότητας κρεμασμένα στους τοίχους σανπραμάτεια στο παζάρι.

Στην αυλή ή στο χαγιάτι, οι οργανοπαίχτες έχουν πιάσει μια γωνιά, μπροστά τους ένα τραπέζακι με λίγο μεζέ και κρασί, παίζουν κάθε λογής τραγούδια, συνήθως δημοτικά – ανάλογα με την καταγωγή της νύφης. Ύπάρχει χώρος για χορό, να πετάγονται οι καλεσμένοι, παιδάκια τριγυρίζουν χαρούμενα και μπλέκονται στα πόδια των γλεντζέδων, μια εικόνα που, λες, την είχα μέσα μου πριν ακόμη γεννηθώ.

Στον γάμο της όμορφης Στεργιανής, οι οργανοπαίχτες ήρθαν από αλλού, βιολί, λαούτο και κλαρίνο. Έπαιξαν στην αυλή του φτωχικού σπιτιού, όμως τα αδέρφια της και ένας θείος της, εύπορος καπνάς κι εκτιμητής, τους αντάμειψαν με χαρτονομίσματα που τα πετούσαν στο τραπέζακι.

Την άλλη μέρα τη συνόδεψαν στην εκκλησία

με τα όργανα, μια πορεία από τον ντόπιο μαχαλά μέχρι την εκκλησία του Αποστόλου Θωμά, στην πλατεία, όπου, πριν από το 1922, υψώνονταν το τζαμί κι ένα χαμάμ κολλητά και τα μουσουλμανικά νεκροταφεία παραπίσω. Πολλοί πρόσφυγες είχαν υπογράψει να γκρεμιστεί και να γίνει εκκλησία, ανάμεσά τους κι ο παππούς Θόδωρος (πρέπει να ανατρέξω σ' εκείνο το έγγραφο-ντοκουμέντο, σκαναρισμένο στο ψηφιακό μου αρχείο).

Η φωτογραφία του γάμου είναι σημαδιακή.

Βλέπω μπροστά ένα μικρό κορίτσι να κουβαλάει τις μπομπονιέρες σε πανεράκι. Είκοσι χρόνια μετά, θα παντρευτεί στη Θεσσαλονίκη και θα μένει στου Χαριλάου, σ' ένα μικρό διαμέρισμα, εκεί όπου θα φιλοξενηθώ φοιτητής στο πρώτο έτος του πανεπιστημίου, στην θείας Βαγγελιώς, μια πρόσχαρη κοπέλα που ήθελε πάντα να είναι μοντέρνα κι έφυγε άδικα στα εξήντα πέντε της.

Στη συνοδεία της νύφης καθ' οδόν προς την εκκλησία, θα ακούγεται το παραδοσιακό τραγούδι «Να ζήσει η νύφη κι ο γαμπρός» και, αφού την αφήσουν στο προαύλιο της εκκλησίας, θα αποχωρήσουν γιατί ήδη έχουν πληρωθεί αποβραδís, μάζεψαν καλά λεφτά οι ξένοι οργανοπαίχτες.

Φαντάζομαι τον ανήσυχο πατέρα μου να τους παρατηρεί προσεκτικά καθώς συνοδεύουν με τη μουσική τους τη γυναίκα της ζωής του. Κάπου εκεί το μυαλό του, όπου γυρόφερναν συνεχώς

καινούργιες ιδέες, θα σκέφτηκε «Μα γιατί ένα ολόκληρο χωριό, με τρεις χιλιάδες κόσμο, δεν έχει ένα δικό του συγκρότημα, ένα τρίο; Μια τέτοια ορχήστρα;».

Αμφιβάλλω αν θα το αποκαλούσε ορχήστρα, όμως το τρίο υπήρχε σαν εικόνα στο μυαλό του. Λίγες μέρες μετά, θα βρεθεί με τον φίλο του Γιάννη και θα καθίσουν να παίξουν παρέα κάποια τραγούδια της εποχής τους. Αυτό όμως δεν είναι τρίο όπως εκείνος το σκέφτεται και όπως κι ο Γιάννης αρχίζει να το φαντάζεται μετά τις συζητήσεις με τον Λεωνίδα. Αυτό που χρειάζονταν ήταν «να φτιάξουμε μια μοντέρνα, ας πούμε, ορχήστρα, χωρίς κλαρίνα και νταούλια και ούτια».

«Ας πιάσουμε το “Ένα βράδυ που ‘βρεχε” : ακούς μέσα βιολί και ακορντεόν» είπε ο Γιάννης πιάνοντας το τραγούδι του Νίκου Γούναρη.

«Αχ, ένα ακορντεόν...» αναστέναξε ο Λεωνίδας.

Ακορντεόν υπήρχε στο χωριό, το είχαν δύο αδέρφια, φίλοι και γείτονες της Στεργιανής, αλλά ήταν πολύ μονόχνοτοι, έπαιζαν μόνο στις παρέες τους. Άσε που ήταν παράφωνοι, όπως ακούγονταν απεγνωσμένα σε κάτι ξεψυχισμένες καντάδες, και δυσκολεύτηκαν να βρουν νύφες, διακινδυνεύοντας να μείνουν γεροντοπαλίκαρα μέχρι τα σαράντα.

Μέρες και νύχτες, σκυμμένος πάνω στα δέρματα και στα παπούτσια που έφτιαχνε ο Λεωνίδας στο τσαγκάρικο, σκεφτόταν έναν ακορντεονίστα

στην ηλικία τους και σιγομουρμούριζε τα τραγούδια που θα 'παιζαν παρέα. Τραγουδούσε και σφύριζε χτυπώντας ρυθμικά το σφυράκι πάνω στα ξύλινα καλαπόδια.

Την ίδια στιγμή ο Γιάννης, τα απογεύματα, έπαιρνε το βιολί κι έπαιζε μόνος του στο διώροφο σπίτι τους δίπλα στο ρέμα που κατέβαζε από τις βουνοκορφές παγωμένα νερά, φαντάσματα και νεράιδες, ενώ ο ήχος τους συνόδευε τη μελωδία του βιολιού του. Άραγε φανταζόταν ότι αυτός ο ήχος ίσως να έφτανε και στ' αυτιά εκείνου του Γερμανού βιολιστή του, και πώς να ήταν τώρα, αν ζούσε δηλαδή;

Μόλις επέστρεψε από την κατάκοιτη αδελφή της, τη θεία Δέσποινα, που την προσέχει μια χειροδύναμη Ρωσοπόντια («την κοιτάζει» λένε στο χωριό). Η θεία Δέσποινα ζούσε στη Θεσσαλονίκη, στην Αισχύλου, και με φιλοξενούσε στην εφηβεία μου, όταν πήγαινα επισκέψεις στους εκεί θείους μου. Αργότερα ήρθε να γεράσει στον τόπο της.

«Ανακάλυψα μια φωτογραφία σου με ένα ακορντεόν, πώς βρέθηκε στα χέρια σου, μ' ακούς;»

Προσπαθεί να θυμηθεί αλλά έχει ένα ταλέντο να φτιάχνει επιτόπου δικές της εκδοχές.

«Ήταν του Γιώργη και του Μάκη, τα αδέρφια,

τα παράτησαν μόλις παντρεύτηκαν, με το ζόρι κι αυτό».

Μόλις είκοσι εκείνη, πράγματι αυτή τη φωτογραφία την έβγαλε και την έδωσε με αφιέρωση στον Λεωνίδα, που είχε πάθος με το ακορντεόν. Λες γι' αυτό κι εκείνος να ήθελε τόσο επίμονα να το αποκτήσει;

«Μου άρεσε κι εμένα πολύ το ακορντεόν» μου λέει η ογδονταπεντάχρονη πια μάνα μου. «Τότε ακούγαμε πολλή μουσική από το γραμμόφωνο που είχε ο Μπαταζής, το έφερνε στο Κρουονέρι και πάντα έβαζε καινούργιες πλάκες».

Ξαφνικά αρχίζει και μου τραγουδάει «όταν του φθινοπώρου το κρύο αγέρι».

«Θυμάμαι, μου το τραγουδούσε καντάδα ο πατέρας σου».

Το θυμάμαι κι εγώ αυτό το τραγούδι, πολλές φορές τα βράδια, παιδί, καθώς έπαιρνε την κιθάρα ο μπαμπάς μετά τη δουλειά, κι ας ήταν κουρασμένος, κι έπαιζε ενώ τον συνόδευε η καλλιφωνη μάνα μου. Τη θαύμαζαν συγγενείς και φίλοι για το πόσο αβίαστα της έβγαине το τραγούδι, ειδικά στις γιορτές, που μαζεύονταν γύρω της κι αυτή το γλεντούσε που την αποθέωναν.

Κλείνουμε το τηλέφωνο γιατί θέλει να δει την αγαπημένη της εκπομπή μαγειρικής.

Μουρμουρίζω το αγαπημένο της τραγούδι, το ψάχνω στο διαδίκτυο, ανακαλύπτω ότι τραγου-

δάει ο Φώτης Πολυμέρης. Είναι το «Βαλς της μοναξιάς», ένα τραγούδι του 1947, και φυσικά δεν είναι δικό του, αλλά το «Mis flores negras» του Κάρλος Γκαρντέλ.

Ο Αργεντίνος βιρτουόζος του τάνγκο δε μου είναι άγνωστος, όχι μόνον από τα εφηβικά μου ακούσματα αλλά και από την εποχή που ένας φίλος, τη δεκαετία του '90, ζούσε στο Βερολίνο και μας ηχογραφούσε κασέτες με μουσικές έθνικ, όλου του κόσμου, και μέσα είχε και κομμάτια του Γκαρντέλ.

Αυτός ο ήχος, του τάνγκο και του λάτιν, έχει για τα καλά εγγραφεί μέσα μου και τώρα ακόμη δεν παραμελώ να τον ακούω, ειδικά στις διαδρομές που τον οδήγησε ο Άστορ Πιατσόλα.

Να λοιπόν που ο γιος ενός Πόντιου πρόσφυγα, ενός ουτσή, στρεφόταν στα μουσικά ακούσματα της εποχής του πατέρα του και τα υιοθετούσε με αγάπη. Μια τέτοια μουσική που άνθιζε κι ακουγόταν σε ταινίες και στα κλαμπ των μεγάλων πόλεων και την έπαιζαν φημισμένα τρίο, συνομήλικοί του.

Να λοιπόν και η ανάγκη για ένα ακορντεόν. Όχι όμως εκείνο των διστακτικών αδελφών που ντρέπονταν να βγούνε στο μεϊντάνι και να τραγου-

δήσουν γιατί το θεωρούσαν κάπως υποτιμητικό και πανηγυρτζίδικο.

Έτσι, ο δραστήριος Λεωνίδας κατεβαίνει στην πελαγίσια Καβάλα, στο ειδικό κατάστημα με τα μουσικά όργανα, του Μελισσανίδη, εκεί όπου έβλεπε με λαχτάρα το δικό του ακορντεόν, έχοντας όμως πάρει πια την απόφαση ότι δε θα το αγοράσει ποτέ.

Ρωτάει τον μαγαζάτορα ποιοι άλλοι από την περιοχή έχουν αγοράσει ακορντεόν το τελευταίο διάστημα. Παραξενεμένος, ο Μελισσανίδης τού αναφέρει ένα όνομα, έναν ταλαντούχο νεαρό.

Έτσι, ο Λεωνίδας ανακαλύπτει, στο διπλανό χωριό, μόλις τρία χιλιόμετρα από το δικό του, στους Αντιφιλίππους, τον Παντελή, έναν συνομήλικό του — δεν του ήταν φυσιογνωμικά εντελώς άγνωστος, γιατί πηγαινοέρχονταν τα παλικάρια σε διπλανά χωριά αναζητώντας νύφες και παρέες.

Τον βρίσκει στο καφενείο του πατέρα του να παίζει μόνος —να εξασκείται—, ήρθε κι έδωσε η συγχυρία. Ο πατέρας του από δίπλα κοίταζε πονηρά και εξεταστικά ενώ κουβαλούσε καφέδες σε κάνα δυο πελάτες.

Έδεσαν αμέσως. Ο Λεωνίδας τού εξηγεί ότι στο χωριό και στα περίχωρα χρειάζεται ένα μοντέρνο τρίο, μια ορχήστρα που «θα παντρεύει κι εμάς, πάνε πια οι παλιοί» του λέει (τότε δε λέγανε η γενιά μας).

«Κουβαλάνε ζουρνατζήδες και νταούλια από τη Δράμα και τις Σέρρες. Πρέπει να κάνουμε κάτι».

Η επόμενη συνάντησή τους έγινε στο χωριό, στο σπίτι του Γιάννη. Η πρώτη αναγνωριστική πρόβα δεν πήγε κι άσχημα· παίζανε την «Cumparsita», την έπαιζαν ακόμη και με τα λαούτα στους γάμους προκειμένου να χορέψει τανγκό, όπως το έλεγαν όλοι τότε, ο κόσμος αλλά αυτοί προτίμησαν να δώσουν τη δική τους εκδοχή, που ταίριαζε στο μοντέρνο τους πνεύμα.

Τότε πήγαν μια βόλτα στον Μπαταξή, χτύπησαν την πόρτα του, χειμώνα δε δούλευε το εξοχικό στο Κρουονέρι αλλά πούλαγε δικό του κρασί και τσίπουρο σε νταμιτζάνες που τις συσώρευε σε ένα δροσερό χαγιάτι. Τους κέρασε από ένα τσιπουράκι και τους έμπασε μέσα στο ζεστό δωμάτιο όπου ζούσε τον χειμώνα τριγυρισμένος από ράφια γεμάτα δίσκους.

Τους έβαλε στον φωνόγραφο τον Φώτη Πολυμέρη με το ίδιο τραγούδι, αλλά εκείνοι δεν ήθελαν ν' ακούνε στα ελληνικά τα ισπανόφωνα τραγούδια.

Ο Μπαταξής, καμαρώνοντας, έψαξε τη μοναδική συλλογή του, που την προστάτευε σαν να ήταν κάθε πλάκα από εύθραυστο γυαλί και όχι από το εύπλαστο βινύλιο.

«Να τος πάλι» είπε βγάζοντας τον δίσκο προσεκτικά από τη θήκη και τους έβαλε τον Κάρλος Γκαρντέλ, που τους κοίταζε στα μάτια φορώντας ένα μαύρο καπέλο.

Οι άλλοι κοίταζαν σαν μαγεμένοι – λέμε τώρα.

«Αυτός είναι ο μπαμπάς σας» είπε γελώντας. «Ο Αργεντίνος. Τον ακούτε; Κι αυτός εδώ ο Εντγκάρτο Ντονάτο. Εσύ, Γιάννη, πρόσεξέ τον, άκου το βιολί».

Άκουγαν με ευλάβεια. Και μετά άρχισαν να παίζουν ξανά τη δική τους απόδοση. Ο Λεωνίδας ήδη μουρμούριζε τους πρώτους στίχους – άλλο ταλέντο κι αυτό. Γιατί όχι; Εξ ακοής και μόνον από τον πατέρα του, μιλούσε τουρκικά και ποντιακά, τα ισπανικά θα ήταν πρόβλημα;

Στον γυρισμό, στη βρύση, κι ενώ κατηφόριζαν με κέφι και γεμάτοι ιδέες, είδαν μια κοπελιά που οι ντόπιοι τη γνώριζαν αλλά όχι ο Παντελής. Αυτός λοιπόν ζαλίστηκε με την κορμωστασιά της, την καμπυλωτή κίνηση καθώς άρπαζε τον κουβά με το νερό που κατέβαινε από τις χιονισμένες βουνοκορφές του χρυσοφόρου βουνού και λες του το πετούσε στο κορμί του.

Την είδε να χώνεται σ' ένα στενό και απόμεινε να την κοιτάζει.

Ο Λεωνίδας τον πρόλαβε, «Η κόρη της Σμυρνιάς» είπε κλείνοντας πονηρά το μάτι στον Γιάννη.

Το 1956 αρχίζουν να παίζουν ως τρίο σε γάμους, τον έναν μετά τον άλλον, ποτέ ξανά στο χωριό δεν έγιναν τόσο πολλοί γάμοι και προξενιά. Στην αρχή τούς προτιμούσαν οι πρόσφυγες, τους θεωρούσαν δικά τους παιδιά, κι ας μην έπαιζαν παραδοσιακά, κι ας μην είχαν κεμεντζέ και ούτι, συνήθισαν όμως γρήγορα το ρεπερτόριό τους, ευπροσάρμοστοι σε καινούργιες καταστάσεις. Άλλωστε οι περισσότεροι νιόπαντροι είναι στην ηλικία τους, ίσως λίγο μεγαλύτεροι, είναι η δεύτερη γενιά προσφύγων, πολλά αδέρφια σε κάθε οικογένεια, όμως αυτοί θα κάνουν ένα δύο παιδιά καθώς θα αλλάζουν οι απαιτήσεις της ζωής.

Το τρίο κάνει συχνά πρόβες, ανανεώνουν τα τραγούδια κι έχουν σύμβουλο τον Μπαταξή με το γραμμόφωνο, που αρνείται να τους το δανείσει – λογικό αυτό, αλλά χαίρεται να τους βάζει να ακούνε μουσικές. Ο Μπαταξής έχει έναν αδελφό καλοβολεμένο στη Γερμανία, και από εκεί φτάνουν συνεχώς οι καινούργιοι δίσκοι γραμμοφώνου αλλά και τα βινύλια αργότερα, που περιλαμβάνουν ακόμη και τις παλιότερες ηχογραφήσεις.

Τα ισπανόφωνα είναι πολύ της μόδας, τα αγαπάνε όλοι και ως τρίο τα παίζουν όχι μόνο στο τέλος της βραδιάς, που συνήθως, στα γλέντια, έκλεινε με ένα δύο τανγκό. Εντάξει με τα καλαματιανά και τα θρακιώτικα, αλλά, όταν έρχεται η στιγμή των τανγκό, ξεπερνούν τον εαυτό τους.

Ο αυτοσχεδιασμός τούς παρασέρνει πολλές φορές. Ο Λεωνίδας μαθαίνει τους στίχους εξ ακοής και όταν τους μπερδεύει συνεχίζει με μεγάλη «ισπανική ευφράδεια».

Τον είχα ρωτήσει πώς τα κατάφερνε και γελούσε σαρκαστικά. Ύστερα όμως σοβαρευόταν:

«Θαρρείς άκουγε κανείς τα λόγια μας; Εκείνοι απλώς να χορέψουν ήθελαν, ν' αγκαλιαστούν ήθελαν, και τα δήθεν ισπανικά έβαζαν λίγο ρομαντισμό παραπάνω».

Δεν είχε άδικο. Μήπως κι εγώ που άκουγα τότε τα δικά μου ξένα τραγούδια καταλάβαινα

ξεκάθαρα τους στίχους, που ήταν ιταλικοί και αγγλικοί πρωτίστως; Πώς να τους βρεις αν δεν ήταν τυπωμένοι μέσα στα ένθετα των δίσκων;

Έτσι, το αγαπημένο μας τρίο έφερε για πρώτη φορά στα ντόπια γλέντια ένα ανανεωμένο ξένο ρεπερτόριο – ειδικά το λατινοαμερικάνικο. Πρόλαβα να δω κι εκείνους τους παλιούς δίσκους γραμμοφώνου στο σπίτι του Μπαταξή, όταν είχαμε ανοίξει το μπακάλικο, τη δεκαετία του '70.

Του ανέβαζα λίγα ψώνια με παραγγελία γιατί ήταν καθηλωμένος σε ένα ντιβάνι και κάπνιζε φρεσκοκομμένο καπνό της πρόσφατης σοδειάς. Μπορεί να ανακάτευε τον μπασμά και με τίποτε άλλο, λέγανε κάποιοι.

Καμάρωνε για τη συλλογή των ξένων δίσκων.

«Δεν τους βρίσκεις πουθενά» μου έλεγε δείχνοντάς μου τα άλμπουμ πάνω στα ράφια.

Χρωματιστά ονόματα, πολύχρωμα εξώφυλλα, παθιασμένες γυναίκες και σοβαροί τροβαδούροι. Μου έδειχνε την Άντα Φαλκόν, τη Μερσέδες Σιμόνε, ονόματα παράξενα, φωνές χαραγμένες, φωνές παλιές για τα νεανικά μου αυτιά, που άκουγαν τη Βίκυ, τον Πασχάλη με τους Olympians, τους Πελόμα Μποκιού, τη Δέσποινα Γλέζου.

Φοιτητής, αργότερα, ανακατεμένος με θεατρι-

κές ομάδες και Βαρδάρια, ήθελα να μάθω πολύ περισσότερα για τα χρόνια του τριό, αλλά ο Μπαταξής είχε πεθάνει το 1976 και είχαν διασκορπιστεί οι δίσκοι και το γραμμόφωνο. Οι κληρονόμοι του, κάποιες ανιψιές ξενοπαντρεμένες, ενδιαφέρθηκαν για λίγες κρυμμένες λίρες (απ' ό,τι ακούστηκε), «σιγά μη μαζεύουμε παλιοδίσκους» τις άκουσαν να λένε.

Τότε γιατί τους πήρανε κι ερήμωσε το σπίτι, σαν στοιχειωμένο έμοιαζε για χρόνια κι ακούγονταν από μέσα κάτι ξεψυχισμένα τραγούδια;

Θυμάμαι ωστόσο τον γερο-Μπαταξή να μου λέει τότε για το τριό, «μεγάλα ταλέντα τα παιδιά, ωραίοι μουσικοί, έπρεπε να κάνουν καριέρα, να φύγουν αποδώ, αδικήθηκαν».

Ύστερα στέναξε με το βαρύ τσιγάρο στα κιτρινωμένα του δάχτυλα: «Όλοι μας αδικηθήκαμε εδώ, μας έπνιξε ο κάμπος κι η νικοτίνη».

Λέγανε ότι χόρευε τανγκό τόσο ωραία που όποια κοπέλα έπεφτε στα χέρια του έλιωνε. Μέχρι που έπεσε από το άλογό του ενώ κουβαλούσε ένα βαρύ φορτίο ξύλα στο βουνό και άρχισε να κουτσαίνει στο αριστερό του πόδι ώσπου κατηλώθηκε. Άλλοι λέγανε ότι τον είχε ρίξει από το άλογο ένας αντεραστής για τα μάτια μιας γυναίκας. Ήταν μπερμπάντης χαρακτήρας.

Στο μεταξύ αποκτήσαμε κι εμείς ένα πικάπ, έφτασε στο σπίτι αρχές της δεκαετίας του '70. Ένα ξύλινο βαλιτσάκι με χερούλι που άνοιγε από πάνω και αποσπώνταν δύο ηχεία.

Ο πατέρας μου έφερνε δίσκους κάθε τόσο από τα ταξίδια του στην Καβάλα, μιας και τώρα κατέβαινε συχνότερα· έμπορος ήταν, μπακάλης και αγρότης μαζί, είχαμε μια σχετική οικονομική άνεση αλλά πορευόμασταν συγκρατημένα, γιατί ο μπαμπάς ήθελε να αγοράσει διαμέρισμα στη Θεσσαλονίκη.

Οι δίσκοι που έφερνε άλλοτε ήταν αποκλειστικά για μένα, που εγώ τους παράγγελα, κι άλλοτε τους επέλεγε για τον εαυτό του. Οι δικοί μου: Αρλέτα, Μαρίζα Κωχ, Μαρκόπουλος, οι Ωρες του Λίνου Κόκοτου και πολλή σόουλ μουσική, οι Earth, Wind and Fire, ο Τζέιμς Μπράουν, η Αρίθα Φράνκλιν.

Εκείνος άκουγε τους Los Paraguayos, το Trio Belcanto, το Trio Los Amigos, πολλά ελληνικά και ξένα τριό, αυτά τα τραγούδια άκουγαν οι δικοί μου στις γιορτές ή μόνος του ο μπαμπάς όταν έβρισκε λίγο χρόνο απ' τα πολλά τρεχάματα.

Στις παρέες όλοι τού φώναζαν «Λεωνίδα, την κιθάρα! Άσε τα δισκάκια. Πες κάνα σπανιόλικο!».

Έτσι κι εκείνος ξανάπαιρνε την κιθάρα —στο μεταξύ είχε αλλάξει δύο ως τότε—, την κούρδιζε λίγο και ξεκίναγε να παίζει. Στα ισπανικά τραγου-

δούσε μόνος του, στα ελληνικά τον συνόδευε κι η μάνα μου με μια φωνή που λες και με τα χρόνια γινόταν πιο διαυγής και δυνατή.

Εγώ, μαθητής του γυμνασίου, καθόμουν στην κουζίνα και περίμενα να τελειώσει η γιορτή των μεγάλων ακούγοντας αυτό το μακρινό για τ' αυτιά μου ρεπερτόριο.

«Α, βρε Λεωνίδα, θυμάσαι τα γλέντια μας τότε» λέγανε.

«Τι έγινε ο Παντελής, πού βρίσκεται τώρα;»

Γιατί, δεκαετία του '70, το τρίο τους δεν υπήρχε πια, ήταν οι δυο, ντουέτο.

Στο μεταξύ οι τρεις φίλοι παίζουν παντού, όμως κανείς δεν τους αποκαλεί «τρίο», εκείνοι το σκέφτονται ως τέτοιο και ψάχνουν να βρουν ένα όνομα. Τους λατρεύουν όλοι. Οι ντόπιοι παραμένουν οι πιο δύσκολοι, οι πιο παραδοσιακοί, οι πρόσφυγες φέρνουν μαζί τους τον ξεριζωμό, βρίσκονται σε μια διαρκή εσωτερική αναστάτωση και αναζήτηση (που ένα κομμάτι της κληρονομήσα κι εγώ, παιδί της τρίτης γενιάς), δεν τους παραξενεύουν τα καινούργια πράγματα.

Πληθαίνουν και οι μεικτοί γάμοι — όχι πάρα πολλοί, συνήθως μια ντόπια κοπέλα μετακομίζει στους προσφυγομαχαλάδες, ενώ σπανίως συμ-

βαίνει το αντίθετο. Ο Λεωνίδας είναι από τους πρώτους —ο Γιάννης προηγήθηκε—, θα πάρει τη Στεργιανή, κορίτσι συμμαζεμένο, από σόι καλών ανθρώπων αλλά φτωχών, όμως φτωχοί και ολιγαρκείς ήταν οι περισσότεροι. Όχι βέβαια ότι δεν είχαν βρεθεί μόνοι τους μέχρι την ώρα των αρραβώνων, ο Λεωνίδας δεν ήταν και τόσο των παραδόσεων της πρώτης νύχτας.

Η Στέλλα, έτσι θα τη φωνάζει μετά τον γάμο, είναι ορφανοκοιλιά, ο πατέρας της, και παππούς Στέργιος, βρέθηκε νεκρός στα χωράφια από ανεξήγητη αιτία —κάποιοι λέγανε για αλκοόλ και κάποιοι για τα στοιχειά του κάμπου—, η μάνα της είναι μια ταλαιπωρημένη αξιοπρεπής γυναίκα, ο μεγαλύτερος κατά είκοσι χρόνια αδελφός της, ο Αντώνης, παίζει λίγο τον ρόλο του προστάτη.

Μ' αυτόν και με έναν θείο τους, τον ιεροψάλτη Χριστόδουλο, θα μιλήσουν ο Λεωνίδας και ο μπαρμπα-Θόδωρος. Η γιαγιά Κωνσταντινιά, ριζωμένη στις πλαγιές του Παγγαίου, με ρίζες αρχαίες αλλά και κουτσουρεμένες (όπως θα διαπίστωνα όταν θα ξεκίναγα κάποτε να καταγράψω το γενεαλογικό μας δέντρο), δεν έχει καμία αντίρρηση να φύγει το κορίτσι και να πάει να ζήσει με τον πρόσφυγα.

Άλλωστε ο Θόδωρος ο Ουτσής έχει καλό όνομα, προκομμένος, αν και λιγάκι αθυρόστομος και κλανιάρης, γιατί τις αμολούσε μπροστά στους άλλους χωρίς κανέναν ενδοιασμό, αφού πίστευε ότι τίποτε

δεν πρέπει να κρατάει το στόμα και ο πισινός. Όσο για το παρατσούκλι Ουτσής, ούτε που νοιάζεται, όταν είχαν πρωτοφτάσει στο χωριό μόνον που δεν τους πετροβόλυσαν οι ντόπιοι από φόβο μη χαθούν τα κεκτημένα τους. Ο φόβος του ξένου έχει βαθιές τις ρίζες του.

Ο Θόδωρος ο Ουτσής θέλει επίσης να αδειάζει σιγά σιγά το σπίτι του, ας αρχίσει με τον μεγαλύτερο γιο, γιατί περιμένουν στη σειρά και δυο μικρότερες κόρες — ειδικά τη μία, την όμορφη Φανή, την περίμενε από τα δεκαοκτώ της ένας Δραμινός. Βέβαια θα προτιμούσε οι γιοι του να πάρουν μια δικιά τους κοπέλα, υπάρχουν πανέμορφες προσφυγοπούλες, μια τέτοια είχε παντρευτεί κι αυτός, αλλά ποιος μετράει τώρα την καταγωγή;

Σύντομα και ο δεύτερος γιος, ο Γιώργος, θα ζητήσει μια ντόπια και στον τρίτο θα βάλει τις φωνές, «Εμείς δεν έχουμε κορίτσια, βρε πεζεβέγκη; Όλοι ντόπιες θα πάρετε;».

Κι εκείνος υπάκουσε, αφήνοντας την αγαπημένη του για να στεφανωθεί μια Καππαδόκισσα, που έμενε στην άκρη του χωριού, σε έναν από τους πιο καινούργιους οικισμούς, αλλά όταν, σαράντα χρόνια μετά, αυτή πέθανε, ξαναβρήκε χήρα την πρώτη του αγάπη και έσμιξαν στα γεράματα.

Η Στέλλα, η πολυτραγουδισμένη στις καντάδες του Λεωνίδα, θα βρεθεί σε ένα καινούργιο περιβάλλον, πιο εξωστρεφές και σαματατζίδικο, αλλά θα προσαρμόζεται και θα επιβάλλεται με τον καιρό. Δουλεύει σκληρά μαζί με τον άντρα της στα χωράφια, έχει μεγάλη αντοχή, και μετά στρώνεται στο νοικοκυριό. Όταν εκείνος φεύγει τα σαββατόβραδα για να παίξει στους γάμους, καθόλου δε θα τη νοιάζει, γιατί ο Λεωνίδας πάντα κάτι αγοράζει για το καινούργιο σπιτικό τους.

Έτσι, κοντά στη νυφική κρεβατοκάμαρα, αρχίζουν να καταφτάνουν και τα πρώτα έπιπλα: ένας σκαλιστός μπουφές (που τον έχουμε ακόμη στο πατρικό), μια τραπεζαρία με λιονταρίσια πόδια και έξι καρέκλες (απέμεινε μόνον το τραπέζι πάνω στο οποίο γράφω τα καλοκαίρια που καταφεύγω στη δροσιά του παλιού μας σπιτιού).

Πώς τα κατάφεραν να νοικοκυρευτούν τόσο γρήγορα με λίγη τσαγκαρική και οκτώ στρέμματα καπνού;

Δουλεύουν όλοι μαζί, οικογένειες, όλο το χωριό, παντού στις γειτονιές, μήνες ολόκληρους, μυρίζει καπνό σε κάθε μορφή, πικράγουρο, ραντισμένο, αποξηραμένο, πασταλιασμένο, δεματισμένο — ακόμη και όταν θα πουληθεί, τα σπίτια, τα δωμάτια, οι δρόμοι θα έχουν διαποτιστεί από αυτές τις ξεχωριστές μυρωδιές.

Το χωριό γεμίζει με μπακάλικα, φούρνους,

καφενεία, ζαχαροπλαστεία, έχει κινηματογράφο, είναι μια αυτάρκης κοινωνία. Σταδιακά το καλντερίμι τσιμεντοστρώνεται, τα ζώα λιγοστεύουν και πληθαίνουν τα τρακτέρ, τα αγροτικά και τα ΙΧ.

Το αγορασμένο σπιτάκι της Στέλλας και του Λεωνίδα είναι διώροφο, με μεγάλη αυλή και μια κολόνα της ΔΕΗ φυτεμένη μέσα γιατί δε χώραγε στο στενό σοκάκι. Μοιάζει με πανύψηλο δέντρο, ένας ευθυτενής ξύλινος κύλινδρος που πάντα σημάδευε το σπίτι μας και για μένα αποτελούσε μυθικό σημείο, καθώς έφτιαχνα ιστορίες σκαφαλώνοντας νοερά στην κορυφή του, αλλά στην πραγματικότητα αντίκριζα τακτικά τους εργάτες τις ΔΕΗ να αναρριχώνται για να αλλάξουν λαμπτήρες, μ' εκείνα τα δαγκωτά πέδιλα, που, χρόνια πολλά μετά, έμαθα ότι αποκαλούνται «εναερίτες».

Ο Παντελής, όταν γύριζαν από τα γλέντια, ερχόταν κι έμενε στο καμαράκι στον κάτω όροφο, για να μη γυρίσει στο χωριό του «κοντά στα ξημερώματα» (που έλεγε και το τραγούδι) — με τι μέσο άλλωστε;

Σ' εκείνο το μικρό δωμάτιο έμειναν και άλλοι ενοικιαστές, άλλος ένας τρόπος να εξοικονομεί ο Λεωνίδας λίγα χρήματα παραπάνω. Φυσικά, ο Παντελής φιλοξενείτο, αλίμονο. Όμως για έναν Χαλκιδικιώτη ξυλοκόπο, έναν δάσκαλο από τα Γιάννενα, αυτοί ήταν νέοι άντρες κι ενοικιαστές,

έγιναν κάποια σχόλια, πώς ένας νιόπαντρος βάζει αρσενικούς νοικάρηδες μέσα στο σπίτι;

Ωστόσο ο Λεωνίδας δε χαμπάριαζε, ήξερε τη γυναίκα του κι έβλεπε μακριά —πέρα από τα μισόλογα—, αυτή ήταν η διαφορά μιας ανοιχτής προσφυγικής ανατροφής. Για τον δάσκαλο ενοικιαστή είχε κι άλλο ένα κίνητρο: θα βοηθούσε τον γιο του να πρωτομάθει τα γράμματα.

Εγώ ήμουν πέντε χρονών όταν μπήκε ο Γιαννιώτης στο σπίτι μας, μόλις που τον θυμάμαι από το δυνατό, τρανταχτό του γέλιο, αλλά κι αυτό μπορεί να το έχω αποτυπώσει μέσα από τις αφηγήσεις της μάνας μου, πάντοτε διανθισμένες με μια ανύπαρκτη ή βολική λεπτομέρεια. Ωστόσο πράγματι υπήρξε ο πρώτος μου δάσκαλος, ένα σκισμένο τετράδιο που βρέθηκε στην αποθήκη μας έχει τις δικές μου μουντζούρες και το όνομα εκείνου, που με έβαζε να το σκαλίζω μαζί με το δικό μου.

Όμως ας μην προτρέχω. Είμαι ακόμη μικρό παιδί, δε θυμάμαι αν με έπαιζε κι ο Παντελής, μ' αγαπούσε πάντως, ήταν άτυπο μέλος της οικογένειας, ερχόταν για πρόβες κι έτρωγε οικογενειακά μαζί μας ή στου Γιάννη. Στο μυαλό του είχε συνεχώς την όμορφη κοπέλα που ήταν από τη

Σμύρνη κι έμενε κοντά στην πλατεία σ' ένα τεράστιο παρατημένο χάνι, κτίσμα της οθωμανικής περιόδου.

Το περίφημο σπίτι της Σμυρνιάς, όπως το λέγαμε, ήταν περιφραγμένο, είχε μια τετράγωνη πλακοστρωμένη αυλή με δωματιάκια τριγύρω και μερικά ακόμη στον πρώτο όροφο, μια ανοιχτή μακρόστενη σάλα με πολλά σκεπαστά ντουλάπια, στα οποία όλοι πιστεύαμε ότι κρύβονταν πιστόλες και χρυσαφικά αλλά δυστυχώς ανακαλύπταμε αργότερα μόνον αράχνες και ποντικοκούραδα. Τα σανίδια έτριζαν και υποχωρούσαν κάθε λίγο, και πριν πουληθεί, ο πάνω όροφος είχε σχεδόν αποκοπεί από το ισόγειο.

Όταν οι Σμυρνιώτες έφτασαν στο χωριό, με την ανταλλαγή, τους παραχωρήθηκε αυτό το κτίσμα, που, ενώ άξιζε ως οικόπεδο, δεν ήταν καθόλου βολικό για κατοικία· ένα σκορπόσπιτο ήταν, αλλού έτρωγαν και αλλού κοιμόντουσαν, για να μην πω πού κατουρούσαν. Έχασε τον άντρα της γρήγορα η Σμυρνιά και της έμειναν τα δύο κορίτσια.

Μάνα και κόρες έζησαν εκεί μέσα, πάντα περιποιημένες και όμορφες, τελικά απέμειναν δύο, γιατί η μεγαλύτερη παντρεύτηκε κι έφυγε κάπου έξω, ενώ η μικρότερη φρόντιζε τη μάνα της αγόγυστα. Το σπίτι της Σμυρνιάς ήταν αρκετά κοντά στο δικό μας, μοιραζόμασταν την ίδια βρύση στη γωνία, μετά το βαθύπατο ρέμα.

Η μικρή κόρη, η Λένα, έβγαινε στη βρύση να κουβαλήσει νερό, χαζολογούσε με τ' άλλα κορίτσια, κι όλες μαζί, με τις στάμνες και τους τενεκέδες με τα ξύλινα καρφωμένα χερούλια, έμοιαζαν με τις κοπέλες σ' εκείνες τις ασπρόμαυρες ταινίες που έβλεπα στο σινεμά του χωριού κι αυτό μου έκανε πολλή εντύπωση, γιατί, ενώ στις ταινίες μού φαινόταν σαν παλιά κορίτσια, τώρα τις έβλεπα ζωντανές —στην εποχή μου—, με πολύχρωμες φούστες και μπλούζες.

Τα καλοκαίρια βουτούσαμε τα καρπούζια στην τσιμεντένια γούρνα της βρύσης για να παγώσουν, και για να ξεχωρίζουν, χαράζαμε με μαχαίρι πάνω τους τα κεφαλαία αρχικά των ονοματεπώνυμων σαν ιερογλυφικά. Εγώ έγραφα το Λ.Γ. με περηφάνια για το αρχαιοπρεπές όνομα του πατέρα μου — άλλωστε υπήρχε και Αχιλλέας, ο θείος.

Εκεί στη βρύση την εντόπισε ο Παντελής, από την πρώτη μέρα, αλλά εκείνη, για κάποιο λόγο που ποτέ δε μάθαμε, δεν του έδινε αφορμή να την πλησιάσει. Όταν πήγε για καντάδα ένα βράδυ, ούτε που πήρε ένα σημάδι, και φυσικά ήταν μόνος του, γιατί οι δύο του τρίο ήταν παντρεμένοι και δεν είχαν κανέναν λόγο να νυχτοπερπατούν και να παρεξηγηθούν.

Στο εξοχικό κεντράκι στο Κρουονέρι η κόρη της Σμυρνιας ήταν περιζήτητη στους χορούς, είχε την κίνηση μέσα της, και στα τανγκό ή στα

βαλς κάθονταν και τη χάζευαν. Ο Μπαταξής, που έμαθε σε πολύ κόσμο να χορεύει, έλεγε ότι αυτή η μικρή κακώς είχε ρίζες στη Σμύρνη. Στο Μπούενος Άιρες έπρεπε να έχει γεννηθεί.

Όμως ο Παντελής δεν τα παρατούσε εύκολα, αναρωτιόταν τι δεν είχε για να την κερδίσει: ήταν όμορφος, συμπαθητικός, πετυχημένος ακορντεονίστας, δε θα την έριχνε να δουλέψει στον κάμπο γιατί δεν τον ενδιέφερε να γίνει αγρότης. Είχε πολλά σχέδια, όμως η όμορφη Λένα άραγε τι κουβαλούσε στο κοριτσιστικό κεφάλι της;